

Social Backgrounds and Determinants of Women's Early Marriage in the District of Ahvaz, Iran

Shamsi Pourabbasi¹, Jafar Kordzanganeh^{2*}, Mansour Sharifi³

Abstract:

Early marriage is a global problem with a wide range of health and social consequences for adolescent girls. The purpose of the present study is to investigate the factors affecting the early marriage of women in Ahvaz. The research sample includes 700 respondents (315 women married over 18 years old, and 385 women married below the age 18). The survey research method was carried out using the questionnaire tool. The findings showed that early marriage in the district of Ahvaz has increased from 29.4% of all marriages in 2011 to 32.1% in 2021. Not having the right to choose a spouse, marriage with close relatives, and parents' concern about girls marrying late and premarital relations, which is caused by the dominant culture and traditional-relative marriages in the city of Ahvaz, have intensified the early marriage of girls. Based on multivariate analysis, education was the most important variable in predicting the probability of early marriage followed by the variables of the type of marriage (compulsory/optional), kinship relationship with spouse, and the place of residence. Ending early marriage requires a multifaceted strategy focusing on girls, their families, society, and the government. Improving education, economic opportunities, access to health services and stricter constitutional frameworks can stop the growing trend of child marriage in Iran and Khuzestan.

Keywords: Early marriage, Women's education, Kinship relationship with spouse, Child marriage, District of Ahvaz.

Received: 2022-12-26

Accepted: 2023-03-07

1. Ph.D. Candidate in Demography, Islamic Azad University (Science and Research Branch), Tehran, Iran; meesh138692@gmail.com
2. Assistant Professor of Demography, Department of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran (Corresponding Author); j.zangeneh@pnu.ac.ir
3. Assistant Professor of Demography, Department of Social Sciences, Islamic Azad University (Garmsar Branch), Garmsar, Iran; sharifim@ut.ac.ir

DOI: <https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1988905.1267>

زمینه‌ها و تعیین‌کننده‌های ازدواج زودهنگام زنان در شهرستان اهواز

شمسی پورعباسی^۱، جعفر کردزنگنه^{۲*}، منصور شریفی^۳

چکیده

ازدواج زودهنگام مسأله‌ای جهانی است که با طیف وسیعی از پیامدهای بهداشتی و اجتماعی برای دختران نوجوان همراه است. هدف مطالعه حاضر بررسی عوامل تأثیرگذار بر ازدواج زودهنگام زنان شهرستان اهواز است. نمونه پژوهش شامل ۷۰۰ نفر (۳۱۵ نفر ازدواج بالای ۱۸ سال و ۳۸۵ نفر ازدواج زیر ۱۸ سال) است. روش تحقیق پیمایش و با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شد. یافته‌ها نشان داد ازدواج زودهنگام در شهرستان اهواز، از ۲۹/۴ درصد کل ازدواج‌ها در سال ۱۳۹۰ به ۳۲/۱ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است. نداشتن اختیار در انتخاب همسر، ازدواج با بستگان نزدیک و نگرانی والدین از دیر ازدواج کردن دختران و نگرانی از ارتباط پیش از ازدواج که ناشی از فرهنگ غالب و ازدواج‌های سنتی - خویشاوندی در شهر اهواز می‌باشد؛ ازدواج زودهنگام دختران را تشدید نموده است. براساس تحلیل چندمتغیره، بعد از متغیر تحصیلات، به ترتیب متغیرهای نوع ازدواج (اجباری/اختیاری)، نسبت خویشاوندی با همسر، و محل سکونت اهمیت بیشتری در پیش‌بینی احتمال ازدواج زودهنگام داشته‌اند. پایان دادن به ازدواج زودهنگام نیازمند یک استراتژی چندجانبه تمرکز بر دختران، خانواده‌های آنها، جامعه و... دولت است. بهبود آموزش، فرصت‌های اقتصادی، دسترسی به خدمات بهداشتی و چارچوب‌های سخت‌گیرانه‌تر قانونی می‌تواند روند رو به افزایش ازدواج کودکان در ایران و خوزستان را متوقف کند.

واژگان کلیدی: ازدواج زودهنگام، تحصیلات زنان، نسبت خویشاوندی با همسر، بهبود آموزش، شهرستان اهواز

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۰۵

۱. دانشجوی دکتری جمعیت‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات تهران)، تهران، ایران؛ meesh138692@gmail.com
۲. استادیار جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)؛ j.zangeneh@pnu.ac.ir
۳. استادیار جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد گرمسار)، گرمسار، ایران؛ sharifim@ut.ac.ir

DOI: <https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1988905.1267>

مقدمه و بیان مساله

ازدواج زودهنگام که به‌عنوان ازدواج کودکان نیز شناخته می‌شود، پدیده‌ای جهانی است که به‌طور گسترده در بسیاری از مناطق آفریقا، آسیا و آمریکای لاتین انجام می‌شود. ازدواج زودهنگام نه تنها زنان زیر سن ۱۸ سال بلکه اعضای خانواده آنها و کل جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ازدواج زودهنگام از آن جهت که معمولاً بدون رضایت زنان با مردان مسن‌تر انجام می‌شود و منجر به ترک تحصیل این دختران می‌گردد، یک چالش و مساله اجتماعی است (Isse, 2017: 2). اگرچه ازدواج، عامل پیدایی خانواده است، ولی ازدواج زودرس می‌تواند منجر به بروز اختلالاتی در پیدایش و شکل‌گیری خانواده‌های جدید و همچنین خود شخص گردد (بشیری خطیبی و همکاران ۱۳۹۹).

اگرچه ازدواج زودهنگام در کشورهای توسعه‌یافته هم گزارش می‌شود، اما به دلیل فقر و عدم توسعه اقتصادی، ازدواج کودکان در جنوب صحرای آفریقا، آسیای جنوبی و بخش‌هایی از آمریکای مرکزی رایج است (ICRW¹, 2007). براساس گزارش یونیسف (۲۰۱۹) تعداد دختران و زنانی که در کودکی ازدواج کرده‌اند بیش از ۶۵۰ میلیون نفر است و در حال حاضر سالانه ۱۲ میلیون دختر زیر ۱۸ سال ازدواج می‌کنند. در کشورها در حال توسعه، از بین هفت دختر، یک نفر در سن پانزده سالگی یا حتی کمتر از پانزده سالگی ازدواج می‌کند و تخمین زده می‌شود که هر روز حدود ۳۵۰۰ دختر قبل از پانزده سالگی (UNICEF 2014) و ۲۱۰۰۰ دختر قبل از هجده سالگی ازدواج می‌کنند (ICRW, 2007).

ازدواج کودکان، پدیده‌ای اجتماعی و جهانی است که به نظر می‌رسد، نوعی نفی و نقض حقوق بشر است که نابرابری‌های جنسیتی و تبعیض علیه دختران را جاودانه و پایدار می‌کند و آنان را از فرصت‌های بسیاری محروم می‌سازد. این پدیده‌ی جهانی، دغدغه‌ی بسیاری از نهادهای بین‌المللی است و با توجه به اثرات مخرب آن بر فرد و جامعه، جهت‌گیری‌ها در محکومیت و

1 International Center for Research on Women

شناخت آسیب‌های مخرب آن بسیار روشن است. ازدواج زودرس، تجاوز به حقوق انسانی دختران بوده و در اکثر توافق‌نامه‌های بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته‌است. بیانیه جهانی حقوق بشر بیان می‌کند: «همه مردان و زنان در تمام طول دوران زندگی خود و سواى نژاد، ملیت یا مذهب خود از حق ازدواج و تشکیل خانواده برخوردارند. مردان و زنان در هنگام ازدواج، در طول زندگی زناشویی و همچنین در هنگام فروپاشی ازدواج از حقوق برابر برخوردارند (Santhya et al. 2006). ازدواج زودرس می‌تواند منجر به حاملگی و زایمان زودرس، مرگ‌ومیر در مادر نوجوان باردار در حین زایمان، افزایش ابتلا به بیماری ایدز و سایر بیماری‌های مقاربتی، منظم نشدن هورمون‌های مترشح غدد جنسی و مرتب نبودن عادت ماهیانه، افزایش مرگ نوزاد، آنمی، پره اکلمپسی، افزایش خونریزی‌های زایمانی و بعد از زایمان، فیستول‌های مامایی، زایمان سخت و طولانی، کم‌خونی، رشد ناکافی جنین داخل رحم، پیشرفت نکردن زایمان به دلیل تکامل ناکافی لگن، پارگی نسوج کانال زایمانی، عفونت، رسیدگی ناکافی به خود، طی نشدن به هنگام مراحل رشد عاطفی، انزوای اجتماعی، احساس قربانی شدن در کودک، افسردگی، خودکشی و همسرکشی گردد. همچنین، بازماندن از تحصیل، عدم کسب مهارت‌های اجتماعی مقتضی در زمان مناسب و عدم استقلال مالی را از جمله پیامدهای کودک‌همسری می‌دانند (Singh and Sama, 1996; Verma et al., 2013; UNICEF, 2001).

با وجود اهمیت وقوع ازدواج در زمانی «بهنگام»، در کشور ما شواهدی یافت می‌شود که نشان می‌دهد همزمان با افزایش ازدواج‌های دیرهنگام و گرایش به تجرد در بین جوانان، ازدواج زودهنگام نیز در کشور و به خصوص در مناطق خاص از کشور شایع شده و در حال افزایش است. براساس داده‌های آماری موجود، نسبت ازدواج دختران زیر ۱۵ سال به کل ازدواج‌ها در سال ۱۳۹۱ برابر با ۴/۹ درصد (۶۵۱۰۴ نفر) بوده است. این نسبت در سال ۱۳۹۶ به ۵/۸ درصد (۳۵۵۵۰ نفر) افزایش یافته است (سازمان ثبت احوال کشور، ۱۳۹۵). بر اساس آمار منتشر شده از سازمان ثبت احوال کشور درصد ازدواج زنان در سنین ۱۰ تا ۱۴ سال در طی پنج سال گذشته نه

تنها روند خود را حفظ کرده بلکه با اندکی افزایش از ۵/۴ درصد کل ازدواج‌ها در سال ۱۳۹۶ به ۵/۷ درصد کل ازدواج‌ها در سال ۱۴۰۰ رسیده است (سازمان ثبت احوال کشور، ۱۴۰۰).

روند ازدواج زودهنگام در شهرستان اهواز در دهه اخیر نشان از آن دارد که این پدیده در شهرستان اهواز کماکان به قوت خود باقی است هر چند در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ کاهش داشته اما در سال‌های بعد از آن مجدداً افزایش نشان داده است، این روند به نحوی است که طی دو سال اخیر به ۲۶ درصد کل ازدواج‌های اهواز رسیده که کمی بیش از یک‌چهارم کل ازدواج‌ها در این منطقه است (سازمان ثبت احوال کشور، ۱۴۰۰). بدیهی است با توجه به مخاطرات پیش‌گفت و به منظور بررسی عوامل اقتصادی اجتماعی و فرهنگی موثر بر این امر در شهر اهواز، مطالعه حاضر ضروری به نظر می‌رسد. بر این اساس مساله اصلی پژوهش حاضر این است که عوامل تاثیرگذار بر ازدواج زودهنگام دختران در شهر اهواز کدامند؟ و کدام عامل‌ها نقش مهم‌تری دارند.

ادبیات تجربی موضوع

منتظری و همکاران (۲۰۱۶) در مطالعه خود نشان دادند که ساختار خانواده، عدم استقلال زنان در تصمیم‌گیری و پاسخ به نیازها سه مقوله مهم در ازدواج زودهنگام دختران در اهواز بودند. براساس نتایج این مطالعه، اگرچه شرکت‌کنندگان آمادگی ازدواج نداشتند و قصد داشتند ازدواج خود را به تعویق بیندازند، اما عوامل متعددی مانند عوامل فردی و زمینه‌ای آنها را به ازدواج زودهنگام سوق داد. عسکری ندوشن و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه خود در زمینه رویداد ازدواج زودهنگام در بین زنان مهاجر افغانستانی مقیم شهر یزد نشان دادند که ازدواج زودهنگام در بستری مردسالارانه رخ می‌دهد که برتری قدرت مردان را به صورتی مشروع و پذیرفته شده بازمی‌تاباند و با خشونت‌های سراسرین، ارزش‌زدایی از زنان و در مقابل، تعریف ارزش افزوده برای پسران برساخته می‌شود. برمبنای یافته‌های مطالعه روحانی و همکاران (۱۳۹۸) مشخص شد که ازدواج زودهنگام در بستری رخ می‌دهد که سنت ازدواج زودهنگام از طریق یادگیری

اجتماعی، از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد و این از مقولاتی همچون همسانی نسل‌ها در امر ازدواج و نقش پررنگ مادران در تربیت فرزندان و انتقال ارزش‌ها بر ساخت شده است. در مطالعه نوبهاری (۱۳۹۹) برای ازدواج زودهنگام عللی در حوزه‌های اقتصادی، مثل فقر؛ اجتماعی، مثل هنجارهای جنسیتی و آداب رسوم؛ فرهنگی، مثل تحصیلات پایین و سیاسی، مثل قانونی بودن سن ازدواج مشخص گردید. نتایج مطالعه حاجیلو و همکاران (۱۴۰۰) در زمینه علل زمینه‌ساز کودک‌همسری نشان داد که عوامل زیست‌شناختی شامل بلوغ جنسی زودرس، عوامل فرهنگی شامل مردسالاری، تعصبات مذهبی، عوامل اجتماعی شامل فشار اجتماعی و باورها، هنجارهای عرفی و فقدان آگاهی و تصورات کودکان از ازدواج، عوامل اقتصادی شامل رهایی از فقر مالی مضامین کلی کودک‌همسری در شهر تبریز بودند. اگرچه موضوع بلوغ زودرس و ساختار جسمی بیشتر تحت تاثیر ویژگی‌های ژنتیکی افراد است اما نوع برخورد با این موضوع بستگی به محل زندگی، سبک زندگی و تعاملات اجتماعی محیط دارد و مسائل اجتماعی و فرهنگی مسئله بلوغ زودرس را در پدیده کودک‌همسری تشدید می‌کند.

مطالعات در ایران نشان می‌دهد که بیش از ۷/۷ درصد از دختران در تهران و ۴۰ درصد در سیستان و بلوچستان قبل از ۱۸ سالگی ازدواج کرده‌اند. نسبت ازدواج زودهنگام نوجوانان در مناطق روستایی و شهری به ترتیب ۱۹/۶ درصد و ۱۳/۷ درصد گزارش شده است (Matlabi et al. 2013). عوامل مختلفی در وجود ازدواج زودهنگام نقش دارند که از آن جمله می‌توان به مردسالاری، ناآگاهی والدین و نیروهای اجتماعی اشاره کرد (Ahmed et al. 2014). ازدواج زودهنگام در میان دخترانی که فقیر هستند، سطح تحصیلات پایینی دارند و در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، بیشتر رخ می‌دهد (Loaiza and Wong 2012).

نتایج مطالعه جیسون^۱ (۲۰۱۶) در بنگلادش نشان داد که تحصیلات پاسنگو، تحصیلات شوهر، محل سکونت، مذهب و وضعیت شغلی پاسنگو تأثیر قابل توجهی بر ازدواج زودهنگام

زنان دارند. سنت ازدواج دختران در سنین پایین برای محافظت از آنها در برابر رفتارهای ناشایست، فقر، الزامات مذهبی و فشار اجتماعی مهم‌ترین علل ازدواج زودرس در مطالعه سعید^۱ (۲۰۱۹) بودند. نتایج برخی مطالعات نیز نشان داد که دختران جوان در خانواده‌های فقیر بار اقتصادی محسوب می‌شوند، بسیاری از والدین دختران خود را تشویق به ازدواج با شوهر بزرگتر از خود می‌کنند تا بتوانند از نظر مالی و اجتماعی بهره‌مند شوند (Delprato et al. 2015).

نتایج مطالعه پیتو پائول (۲۰۱۹) در هندوستان نشان داد که آموزش و فقر دو عامل اساسی و اصلی ازدواج کودکان دختر در هند است. تأثیرات شهری شدن، استقلال مالی زنان، استقلال مالی، منطقه و مذهب در دو متغیر آموزش و فقر نمود پیدا می‌کند. نتایج نشان داده‌اند، ازدواج زود هنگام در میان دخترانی که سواد ندارند از احتمال بالاتری برخوردار است. احتمال ازدواج زود هنگام به‌طور قابل توجهی با تحصیلات متوسطه و عالی کاهش پیدا می‌کند و به‌طور مشابه با گذر از خانواده‌های فقیر به سمت خانواده‌های غنی، ازدواج زود هنگام کاهش پیدا می‌کند.

لووی و همکاران^۲ (۲۰۲۰) طی یک پژوهش به تهیه‌ی تصویری از عوامل زمینه‌ای موثر بر ازدواج زود هنگام در جوامع روستایی گامبیا پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که قومیت و ترس اینکه دختران در رابطه جنسی پیش از ازدواج دخیل باشند، دو عامل مهم مرتبط با ازدواج زود هنگام در گامبیا است. علاوه بر این، فقدان گزینه‌های معنی‌دار برای ازدواج از جمله فرصت‌های کاری در مناطق روستایی نیز ممکن است گزینه‌ها و منابع موجود برای دختران را محدود کند که منجر به ازدواج زود هنگام شده است. این یافته‌ها نشان می‌دهند که به‌منظور کاهش ازدواج‌های زود هنگام در گامبیا، تلاش‌های آتی باید بر درک و پرداختن به نقش قومیت در تعیین الگوهای ازدواج و جلوگیری از ترس از رابطه جنسی قبل از ازدواج متمرکز باشد. یافته‌ها همچنین نیاز به ارائه آموزش شغلی برای دختران از جمله

2 Yunis Said

2 Lowe M & et al

مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای را نیز مطرح می‌کنند که می‌تواند منجر به توانمندسازی بیشتر و تاخیر در ازدواج شود.

مطالعه‌ی جالب‌توجه دیگری توسط امزت^۱ (۲۰۲۰) به بررسی نقش رهبران مذهبی در پیشبرد نهضت دختران نوجوان در رابطه با زمان‌بندی ازدواج در کادونا می‌پردازد. یک مساله مهم این است که ازدواج زودهنگام اغلب به‌عنوان یک هنجار مذهبی توجیه می‌شود. این مطالعه نشان داد که رهبران مذهبی نقش‌های اساسی در توجیه یا دلسرد کردن ازدواج‌های زودهنگام از طریق موعظه و فعالیت‌های دیگر ایفا می‌کنند. این مطالعه توصیه می‌کند که با در نظر گرفتن موقعیت اجتماعی رهبران مذهبی و نقش حیاتی در پذیرش پیوندهای زناشویی، آن‌ها می‌توانند به‌عنوان یک پیوند حیاتی در تلاش‌ها برای محدود کردن ازدواج‌های زودهنگام در نظر گرفته شوند. مادوت کان^۲ (۲۰۲۰) نیز در مطالعه‌ای به بررسی عوامل اجتماعی-اقتصادی موثر بر ازدواج کودک و روابط جنسیتی در سودان جنوبی پس از استقلال سودان پرداخته است. براساس یافته‌های تحقیق، مضامین اصلی شامل ازدواج سنتی، نقش‌های جنسیتی و ازدواج زودهنگام می‌باشد. براساس مدل ارائه شده، تاثیرات فرهنگی (شامل: خانواده، جامعه‌پذیری، قبایل، قومیت، اجتماع و اقتصاد) که دربردارنده ارزش‌ها، هنجارها و عرف هستند، شکل‌دهنده‌ی تعاملات اجتماعی (پایگاه اجتماعی، نقش‌های جنسیتی، انتظارات اجتماعی، تعصبات اجتماعی) هستند و این فرایند منجر به شکل‌گیری مسئله‌ی ازدواج زودهنگام می‌شود.

از بررسی مطالعات و تحقیقات قبلی که به موضوع تحقیق مربوط به آشکارسازی علل ازدواج‌های زودرس پرداخته بودند، مشخص می‌شود که اگرچه پژوهش حاضر با مطالعات قبلی در مورد موضوع ازدواج زودرس همخوانی دارد، اما با مطالعات قبلی در گروه هدف ناهماهنگ است، در مطالعه حاضر ویژگی‌های دو گروه از زنان (ازدواج زیر ۱۸ سال / ازدواج

1 Amzat

2 Madut Kon

بالای ۱۸ سال) مورد بررسی و مقایسه قرار می‌گیرد. همچنین با توجه به فرهنگ غالب ازدواج‌های قومی و عشیره‌ای در استان خوزستان برخلاف بسیاری از مطالعات قبلی علاوه بر متغیرهای بدیهی، متغیرهایی همچون نوع انتخاب همسر (اجباری/اختیاری)، نگرش فرد به سن ازدواج مناسب و ... نیز بررسی شدند. از طرفی، در جامعه کنونی ایران گروه‌ها و اقوام مختلفی با نگرش‌های متفاوتی زندگی می‌کنند که نیاز است به‌طور جداگانه مورد بررسی قرار بگیرند. بر این اساس جامعه مورد مطالعه تحقیق حاضر با توجه به فرهنگ غالب ازدواج‌های خویشاوندی و قومی و بافت سنتی نیاز به بررسی موضوع ازدواج زودرس را بیش از پیش نمایان می‌کند. در مطالعه حاضر به‌نظر می‌رسد علی‌رغم پیشرفت‌های که در زمینه فرهنگ مادی در سطح استان خوزستان و به‌طور خاص شهر اهواز اتفاق افتاده است، اما از نظر معنوی و به‌ویژه در زمینه انتخاب همسر و نگاه جامعه به زنان همچنان نگاه مردسالارانه حاکم بوده و علی‌رغم اینکه فرصت‌های ارتباطی و تحصیلی بیشتری برای زنان در جامعه مورد مطالعه ما فراهم گردیده اما زنان از این نتایج این فرصت‌ها بهره‌چندانی نبرده‌اند، بنابراین مبانی تئوریک پژوهش حاضر دو نظریه مدرنیزاسیون و برابری جنسیتی می‌باشند که به‌طور خلاصه به این دو نظریه اشاره می‌گردد.

مبانی نظری پژوهش

۱- **تئوری مدرنیزاسیون:** مدرنیزاسیون فرایندی است که طی آن ارزش‌ها، نگرش‌ها، اعمال و ساختارهای اجتماعی سنتی از بین رفته و دیدگاه‌های مدرن جایگزین آنها می‌شود. مدرنیزاسیون (که اغلب به غربی شدن تعبیر می‌شود) منجر به ایجاد تغییرات اجتماعی یکسان می‌شود یعنی اینکه مدرنیزاسیون یک پدیده‌ی جهانی است و آثار و پیامدهای یکسانی را در نواحی مختلف جهان برجای می‌گذارد. در جوامع سنتی باورهای دینی و ساختارهای خویشاوندی تفوق و برتری دارند و روابط به صورت خانوادگی و احساسی است. جامعه‌ی مدرن، همان جامعه توسعه‌یافته است و طبق دیدگاه اینگلهارت ارزش‌هایی همانند سکولاریزم، عقلانیت، علم‌گرایی و خوشبینی در آن وجود دارد (Nilsson, 2004: 14). مدرنیزاسیون تأثیرات وسیعی

بروی ساختارهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه بر جای می‌گذارد. تأکید اصلی در این مطالعه بر مدرنیزاسیون اجتماعی است. مدرنیزاسیون اجتماعی، عبارتست از نگرش‌ها و ارزش‌هایی که محصول تغییرات اجتماعی است، خواه این تغییرات در ساختار خانواده یا در تحصیلات زنان باشد.

مدرنیزاسیون در سطوح فردی و اجتماعی بر روی زمان ازدواج تأثیر می‌گذارد. در میان مهم‌ترین فاکتورهای مدرنیزاسیون می‌توان به گسترش فرصت‌های تحصیلی، تغییرات در نیروی کار و فعالیت‌های شغلی، اشتغال زنان و شهرنشینی اشاره کرد. افرادی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند به دلیل شیوه‌های زندگی متفاوت و نیز کنترل اجتماعی ضعیف‌تر نسبت به مناطق روستایی ازدواج‌شان با تأخیر صورت می‌گیرد (آستین‌فشان، ۱۳۸۰: ۱۵). در جریان مدرنیزاسیون، خانواده‌محوری به فردمحوری تبدیل شده و این فردمحوری، بهبود موقعیت زنان، گسترش تحصیلات عمومی، شهرنشینی و ازدواج‌های با انتخاب آزاد و تشکیل خانواده در سنین بالاتر را تشویق می‌کند. مدرنیزاسیون با تغییر ایده‌ها و نگرش‌های افراد جامعه نیز همراه است. به‌طوری‌که در دنیای مدرن امروزی، افراد به نگرش‌های به‌خصوصی در زمینه‌ی انتخاب همسر دست یافته‌اند که دایره‌ی انتخاب همسر را محدود می‌کند. کومار (۱۳۸۰: ۲۴۸-۲۱۱) مدرنیزاسیون را دارای دو مرحله می‌داند: نخست، پیدایش نهادها و ارزش‌های اجتماعی جدید که به مثابه جنبشی پیشرو و جدید مورد توجه قرار می‌گیرد. دوم اینکه مدرنیزاسیون بعد از طی کردن مراحل اولیه‌ی خود و با مدرن‌سازی جامعه مسائل اجتماعی جدیدی پدید می‌آورد که برخی از آنها عبارتند از: بی‌کسی و حس تنه‌اشدگی در شهر، افزایش جرم و انحرافات، از خود بیگانگی، فقر جدید یعنی فقر مطلق برای برخی از گروه‌های حاشیه‌ی شهری، رنج و فشار روانی، طلاق و عدم ثبات خانواده و در نهایت بی‌تفاوتی سیاسی.

تیرایاکیان^۱ (Knöbl 2016) ویژگی‌های مدرنیزاسیون را به صورت زیر خلاصه می‌کند: ۱- مدرنیزاسیون نتیجه‌ی فعالیت‌های اشخاص و اجتماعات است نه پیشرفت خودکار سیستم‌ها. ۲- در فرایند مدرنیزاسیون افراد به دنبال روش‌های جدید برای دسترسی به اهداف و بروز دادن ارزش‌های خود هستند. اما برآورده کردن این اهداف بستگی به منابع در دسترس آنها دارد. ۳- علم نیروی محرکه‌ی اصلی در فرایند مدرنیزاسیون است اما تأثیر سنت و دین نباید نادیده گرفته شود. ۴- مدرنیزاسیون یک فرایند مبتنی بر توافق و اتحاد بین گروه‌های مختلف نیست بلکه فرایندی است که حاصل رقابت بین نوگراها، محافظه‌کاران و تماشاچیان است. ۵- مدرنیزاسیون در صورتی پدیده‌ی موفقی است که رفاه و پیشرفت را برای همگان به ارمغان بیاورد. ۶- مدرنیزاسیون یک پدیده‌ی خطی و رو به جلو نیست بلکه ممکن است به صورت چرخشی و پس‌رونده باشد (Zapf, 2004: 5).

بنابراین اگرچه در ابتدا فرایند مدرنیزاسیون به‌عنوان یک پدیده‌ی مثبت و جهانی در نظر گرفته می‌شد ولی در دهه‌های اخیر پیامدهای منفی مدرنیزاسیون و نقش سنت، دین و روندهای محلی در تقابل با فرایند مدرنیزاسیون مورد توجه قرار گرفته است.

۲- **تئوری تحلیل جنسیتی (برابری جنسیتی):** تحلیل جنسیتی، ارتباط زن و مرد در جامعه و نابرابری‌های مربوط به آن را بررسی می‌کند. پذیرش برابری جنسیتی فراتر از پرداختن به موضوع جنسیت است. تحلیل جنسیتی، ارتباط ساختار قدرت در خانواده با ساختار قدرت در سطوح ملی، بین‌المللی، بازار و محل زندگی را مورد بررسی قرار می‌دهد. تحلیل جنسیتی روابط بین زن و مرد در درون جامعه را مورد بررسی قرار می‌دهد. با در نظر گرفتن تئوری یاد شده، می‌توان گفت زنان جزئی از سیستم کلان اجتماعی هستند و مجرد یا تأخیر در ازدواج آنها

نیز تابع عواملی است که از طریق سیستم به آنها تحمیل می‌شود؛ بنابراین نمی‌توان زنان را به صورت انتزاعی و به دور از اجزاء دیگر نظام اجتماعی مورد بررسی قرار داد.

تبعیض جنسیتی نشان می‌دهد که زنان و مردان در جامعه نسبت به یکدیگر از جایگاهی متفاوت و نابرابر برخوردار هستند. بارزترین نوع نابرابری جنسیتی در جوامع امروزی مربوط به نابرابری در پرورش و بزرگ کردن فرزندان است. این واقعیت که مسئولیت فرزندآوری و زایمان فرزندان به عهده‌ی زنان است به معنای این نیست که آنان برای خرید مواد غذایی، درست کردن غذا، شستن لباس و ... نیز مناسب‌تر هستند. بلکه مردان به‌عنوان شریک زندگی، می‌توانند انجام این امور را بر عهده بگیرند. مک‌دونالد (۲۰۰۰) معتقد است که تا دهه‌ی ۱۹۷۰ میلادی، نهاد خانواده در تمام کشورهای پیشرفته به صورت نهادی قلمداد می‌شد که در آن جنس مذکر نان‌آور خانواده محسوب شده، درآمد خانواده از طریق کار در بیرون از خانه بدست آمده و مسئولیت نگهداری بچه‌ها بر عهده مادر بود. در این حالت، اصل کلی بر ایجاد تمایز بین مرد و زن بود. برعکس این حالت، مدل برابری جنسیتی است. از جمله اصول این مدل، توجه کامل به مرد و زن، برابری منابع درآمد، مشارکت زنان در فعالیت‌های ارزشمند اجتماعی و کشیدن خط بطلان بر سیاست‌های مردسالارانه می‌باشد (McDonald, 2000: 3). ملاحظه می‌شود که در برابری جنسیتی بیشترین بحث، برابری فرصت‌ها بین دو جنس است. برابری از لحاظ آموزش، اشتغال، مشارکت اجتماعی و غیره. با توجه به این دیدگاه، زنان در زمینه‌ی فرصت‌های شغلی، آموزشی و ... سعی می‌کنند گام به گام مردان پیش روند. در نتیجه این برابری جنسیتی (یا رقابت جنسیتی)، سن ازدواج زنان به تأخیر می‌افتد. به تأخیر افتادن سن ازدواج هزینه‌ای است که زنان برای دستیابی به برابری فرصت مجبور به پرداخت آن هستند.

در ایران همچنان نگرش‌های سنتی در مورد خانواده و ازدواج باقی است. در ایران به‌ویژه در جامعه مورد بررسی ما یعنی شهرستان اهواز بسیاری از ازدواج‌ها اجباری است و دختران در این زمینه تصمیم‌گیرنده نیستند. نسبت ازدواج‌های خویشاوندی در ایران بالاست و بسیاری از

نهادهای دینی و روحانیون از ازدواج دختران در سنین پایین حمایت می‌کنند. بنابراین اگرچه در دهه‌های گذشته شاخص‌های مدرنیزاسیون به ایران وارد شده و تغییر و تحولاتی را در الگوهای ازدواج ایجاد کرده است ولی بیشتر مردان از این تغییرات منتفع شده و زنان عمدتاً از این تغییرات متضرر شده و یا اینکه الگوهای سنتی را همچنان حفظ کرده‌اند.

روش و داده‌ها

در این مطالعه از روش پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق کلیه زنان ازدواج کرده زیر ۱۸ سال و زنان ازدواج کرده بالای ۱۸ سال شهرستان اهواز می‌باشند. در این بخش ۳۵۰ زن حداقل یکبار ازدواج کرده، پایین‌تر از ۱۸ سال که از این تعداد ۱۴۰ نفر در روستا و ۲۱۰ نفر در شهر زندگی می‌کردند و ۳۵۰ نفر زن ازدواج کرده‌ی بالای ۱۸ سال که از این تعداد ۱۴۰ نفر در روستا و ۲۱۰ نفر در شهر زندگی می‌کردند پرسشنامه‌ها را تکمیل نمودند. حجم نمونه ۳۶۷ نفر برای زنان کمتر از ۱۸ سال و ۳۸۴ نفر برای زنان بالاتر از ۱۸ سال، مشخص گردید. با توجه به تکمیل ناقص برخی پرسشنامه‌ها تعداد ۷۰۰ نمونه، ۳۱۵ نمونه بالای ۱۸ و ۳۸۵ مورد زیر ۱۸ سال وارد مطالعه شدند. براین اساس نمونه آماری شامل ۲ گروه ازدواج کرده زیر ۱۸ سال و زنان ازدواج کرده بالای ۱۸ سال) می‌باشد. بدیهی است سن زن هنگام ازدواج مدنظر بوده است. ابتدا متناسب با جمعیت هر یک از دو گروه، یک نمونه انتخاب و سپس متناسب با جمعیت نمونه‌ها در شهر و روستا با در نظر گرفتن تناسب ۶۰ به ۴۰، حجم نمونه برای هر منطقه (شهری- روستایی) برآورد گردید. در این پژوهش کلیه‌ی پرسشنامه‌ها در مراکز جامع خدمات سلامت، در ۴ نقطه جغرافیایی شهر اهواز (شمال، جنوب، غرب، شرق)، برای زنان تحت پوشش، تکمیل شدند (شهر اهواز در بردارنده کلیه قومیت‌ها و فرهنگ‌ها می‌تواند بعنوان نمونه مطلوب مطالعه قرار گیرد). متغیر وابسته پژوهش حاضر نوع ازدواج فرد (زیر ۱۸ سال/ بالای ۱۸ سال) می‌باشد و متغیرهای مستقل تحقیق شامل نوع انتخاب همسر (اختیاری/ اجباری)، دوره ازدواج، تحصیلات، نگرانی والدین از دیر

ازدواج کردن دختران، وضعیت اشتغال، منطقه محل سکونت، نسبت خویشاوندی با همسر و طبقه اجتماعی اقتصادی بودند.

در پژوهش حاضر تعریف عملیاتی متغیرهای مورد تحلیل به این شرح صورت گرفت: ازدواج زودهنگام؛ عبارتست از هر ازدواجی که در سنین زیر ۱۸ سال صورت گرفته است (Chow & Vivalta, 2022). اختیاری / اجباری بودن ازدواج؛ با یک سوال از پاسخگویان پرسیده شد که نوع ازدواج خود را چگونه ارزیابی می‌کنند؟ اجباری بوده و اختیاری از خود نداشتیم؛ اختیاری بوده و به اراده و اختیار خودم ازدواج کردم. نسبت خویشاوندی با همسر؛ در این مطالعه، نسبت خویشاوندی با همسر در چهار گزینه‌ی نسبتی ندارم؛ نسبت دور شامل درجه دو (پسرعموی پدر، پسرعموی مادر، پسر دایی مادر، پسر دایی پدر)؛ نسبت نزدیک (پسرعمو، پسر دایی، پسر عمه، پسر خاله) و سایر موارد، سنجیده شده است. تحصیلات پاسخگو، همسر، پدر و مادر؛ در پرسشنامه با هفت گزینه، بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی و سیکل، متوسطه و دیپلم یا پیش‌دانشگاهی، فوق‌دیپلم، لیسانس، فوق‌لیسانس و بالاتر سنجیده شده است. سطح نگرانی والدین (از خطای فرزند پیش از ازدواج، ترس از برقراری رابطه پیش از ازدواج و...); در نواحی مورد مطالعه‌ی این تحقیق، به دلیل وجود عقاید و باورهای سنتی و تعصب‌گونه که اغلب برآمده از آداب و رسوم قومی است خانواده‌ها نگران خطای فرزند خود و همچنین ترس از رابطه پیش از ازدواج هستند و به همین خاطر از ازدواج زودهنگام دختران رضایت دارند از این رو از زنان سوال شده است که تا چه اندازه ازدواج آنان به دلیل نگرانی‌های والدین شامل (ترس از خطای فرزند، عیب دانستن ارتباط با جنس مخالف پیش از ازدواج، آبروداری و ...) بوده است. به این منظور در پرسشنامه با مقیاس ۵ گزینه‌ای طیف لیکرت شامل خیلی زیاد، زیاد، تا حدودی، کم، خیلی کم سنجیده شده است. طبقه‌ی اجتماعی خانوار؛ در این پژوهش، طبقه‌ی اجتماعی خانوار از بعد ذهنی (خودارزیابی) در نظر گرفته شده است. بدین منظور از فرد به‌طور مستقیم سوال شده است که خود را جزء کدام طبقه می‌داند.

قومیت؛ از مصاحبه‌شوندگان سوال شد که در خانه زبان مادری‌شان چیست؟ گروه‌های قومی که در این بررسی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند عبارتند از: بلوچ، لر، عرب، کرد، ترک، فارس، آذری، طالشی. **سطح اعتقادات مذهبی در خانواده؛** در پژوهش حاضر این متغیر در قالب پنج گویه شامل انجام اعمال: خواندن نماز، روزه گرفتن، شرکت در نماز جماعت، شرکت در نماز جمعه و پرداخت خمس و زکات اندازه‌گیری شد. **محل سکونت؛** با توجه به سکونت فرد پاسخگو به صورت سکونت در شهر یا در روستا مورد سؤال قرار گرفت.

یافته‌ها

براساس نتایج بدست میانگین سن ازدواج برای زنانی که زیر ۱۸ سال ازدواج کردند $(15/8 \pm 1/5)$ و برای زنانی که بالای ۱۸ سال ازدواج کردند $(23/8 \pm 3/8)$ بود. در گروه زنان با ازدواج زیر ۱۸ سال کمترین سن ازدواج مشاهده شده ۹ سال و بیشترین درصد فراوانی ازدواج مربوط به سن ۱۷ سالگی با $28/8$ درصد و معادل ۱۱۱ نفر بود.

نتایج جدول ۱ به‌خوبی گویای این واقعیت است که زنانی که ازدواج زیر ۱۸ سال داشته‌اند از نظر تحصیلات، نوع ازدواج اختیاری/اجباری، نسبت خویشاوندی با همسر، تحصیلات پدر و مادر، محل سکونت، قومیت، طبقه اجتماعی و... شرایط متفاوتی نسبت به زنانی که ازدواج بالای ۱۸ سال داشته‌اند، دارند. به‌عبارت دیگر درصد بیشتری از این زنان نسبت به زنانی که ازدواج بالای ۱۸ سال داشته‌اند بی‌سواد و یا دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی بوده‌اند. مقدار کای اسکوتر (۱۵۰) و در سطح کمتر از $0/01$ معنی‌دار است. بین سطح تحصیلات پدر و مادر پاسخگویان و ازدواج زیر ۱۸ سال هم رابطه معنی‌داری در سطح $0/001$ مشاهده شد هر چند شدت رابطه متوسط است. بنابراین می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده ازدواج زنان زیر ۱۸ سال در اهواز سطح تحصیلات زنان و والدین‌شان است. این والدین نسبت به والدین تحصیل کرده کمتر از قوانین منع ازدواج کودکان و عواقب ناشی از آن آگاه هستند و احتمالاً به خاطر همین عدم آگاهی با ازدواج دختران در زیر سن ۱۸ مخالفتی ندارند. در زمینه

سازوکار تاثیرگذاری سواد خود زنان بر ازدواج زودهنگام می‌توان گفت زنانی که به تحصیلات عالی دست یافته‌اند، عموماً جاه‌طلبی شغلی بالاتری دارند و مایل‌اند به جای ازدواج زودهنگام، مشاغل مناسب داشته باشند و از طرفی هم احتمال ازدواج زنان تحصیل کرده، به دلیل تحصیل طولانی مدت و تمایل به ایجاد شغل، نسبت به زنان دیگر کمتر است.

براساس نتایج بدست آمده در جدول ۱، درصد بیشتری از زنانی که ازدواج زودهنگام را تجربه کرده‌اند، نسبت به زنانی که بالای ۱۸ سال ازدواج کرده‌اند، نوع ازدواج خود را اجباری و فامیلی اعلام کردند. مقدار کای اسکور برای این دو متغیر و تاثیر که بر ازدواج زودهنگام دارند نیز در سطح ۰/۰۰۱ معنی‌دار است. ازدواج زودهنگام از جمله اشکال رایج ازدواج در جامعه خوزستان است. این نوع ازدواج به‌ویژه در مناطقی که ساختار اجتماعی عشیره‌ای غلبه دارد، بیشتر است. علاوه بر این همواره خانواده‌ها با تصور «شناخت بیشتر داشتن از خواستگار فامیل» تمایل دارند دخترشان با اعضای فامیل و خویشاوندشان و در سنین پایین‌تر ازدواج بکند. در مقایسه با زنانی که ازدواج بالای ۱۸ سال داشته‌اند درصد بیشتری از این زنان ساکن روستا، و متعلق به طبقه اجتماعی پایین بودند. رابطه معنی‌داری بین محل سکونت پاسخگویان روستا/شهر و ازدواج زودهنگام دیده نشد. شاید بتوان گفت که فارغ از روستایی یا شهری بودن ازدواج زودهنگام یکی از اشکال غالب و فراگیر در استان خوزستان است.

قومیت‌های مختلف الگوهای سنی ازدواجی مختلفی را دنبال می‌کنند. اما براساس نتایج حاصله می‌توان گفت که ازدواج زودرس در میان زنان عرب اهواز بیشتر از زنان سایر قومیت‌ها رواج دارد. سایر نتایج بدست آمده از جدول ۱، نشان می‌دهد که زنانی که ازدواج زیر ۱۸ سال داشته‌اند نگرانی والدین خود را نسبت به ترس از برقراری رابطه پیش از ازدواج، آبروداری و... بیشتر از نگرانی زنانی اعلام کرده‌اند که ازدواج بالای ۱۸ سال داشته‌اند. بین سطح پابندی به اعتقادات مذهبی و ازدواج زودهنگام رابطه معنی‌داری مشاهده نشد.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد بررسی برحسب ازدواج زیر ۱۸ سال/ بالای ۱۸ سال

بالای ۱۸ سال		زیر ۱۸ سال		طبقات	متغیر
تعداد	درصد	تعداد	درصد		
۲۷	۸/۶	۳۵	۹/۱	بی‌سواد	تحصیلات پاسخگو
۵۷	۱۸/۱	۱۲۳	۳۱/۹	ابتدایی	
۴۷	۱۴/۹	۱۴۳	۳۷/۱	راهنمایی	
۷۲	۲۲/۹	۷۳	۱۹	متوسطه و دیپلم	
۱۱۱	۳۵/۲	۱۱	۲/۹	دانشگاهی	
Sig = ۰/۰۰۱		Cramer's V = ۰/۴۶۳		$\chi^2 = ۱۵۰$	
۱۷۳	۵۴/۶	۱۴۶	۳۶/۱	اختیاری	نحوه ازدواج
۱۴۱	۴۴/۸	۱۷۳	۶۱/۸	اجباری	
Sig = ۰/۰۰۱		Phi = ۰/۱۷۲		$\chi^2 = ۲۰/۵$	
۱۷۶	۵۶/۵	۱۲۲	۳۱/۷	نسبتی نداریم	نسبت خویشاوندی با همسر
۸۹	۱۴	۱۰۴	۲۷	بستگان درجه یک	
۴۴	۲۸/۳	۱۵۴	۴۰	بستگان درجه دو	
۴	۱/۳	۵	۱/۳	سایر موارد	
Sig = ۰/۰۰۱		Cramer's V = ۰/۲۵۷		$\chi^2 = ۴۵/۷$	
۱۳	۳/۴	۴۶	۱۱/۹	خیلی زیاد	ازدواج به خاطر نگرانی والدین
۳۱	۹/۸	۵۲	۱۳/۵	زیاد	
۷۸	۲۴/۸	۹۲	۲۳/۹	تا حدودی	
۴۶	۱۴/۶	۵۱	۱۳/۲	کم	
۱۴۷	۴۶/۷	۱۴۴	۳۷/۴	خیلی کم	
Sig = ۰/۰۰۱		Cramer's V = ۰/۱۴۵		$\chi^2 = ۱۴/۸$	
۱۳۴	۴۲/۵	۱۸۵	۴۸/۱	بی‌سواد	تحصیلات مادر
۶۵	۲۰/۶	۱۱۶	۳۰/۱	ابتدایی	
۳۲	۱۰/۲	۵۴	۱۴	راهنمایی	
۴۸	۱۵/۲	۱۸	۴/۷	متوسطه و دیپلم	
۳۲	۱۰/۲	۷	۱/۸	دانشگاهی	
Sig = ۰/۰۰۱		Cramer's V = ۰/۲۷۳		$\chi^2 = ۵۱/۴$	

زمینه‌ها و تعیین‌کننده‌های ازدواج زودهنگام زنان در شهرستان اهواز ۱۹۵

بالای ۱۸ سال		زیر ۱۸ سال		طبقات	متغیر
درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۳۳/۷	۱۰۶	۳۶/۶	۱۴۱	بی سواد	تحصیلات پدر
۲۳/۲	۷۳	۲۸/۸	۱۱۱	ابتدایی	
۱۴/۶	۴۶	۲۱/۳	۸۲	راهنمایی	
۱۵/۹	۵۰	۸/۶	۳۳	متوسطه و دیپلم	
۱۲/۳	۳۹	۴/۴	۱۷	دانشگاهی	
Sig=۰/۰۰۱		Cramer's V= ۰/۲۰۱		$\chi^2 = ۲۸/۳$	
۶۲/۹	۱۹۸	۵۷/۷	۲۲۲	شهر	محل
۳۷/۱	۱۱۷	۴۲/۳	۱۶۳	روستا	سکونت
Sig= ۰/۱۶۳		Cramer's V= ۰/۰۵۲		$\chi^2 = ۱/۹۴$	
۱۸/۴	۵۸	۱۳/۵	۵۲	لر	قومیت
۶۰	۱۹۸	۷۶/۹	۲۹۶	عرب	
۱۴/۳	۴۵	۷/۵	۲۹	فارس	
۷/۳	۲۳	۱/۲	۸	سایر	
Sig=۰/۰۰۱		Phi = ۰/۱۵۹		$\chi^2 = ۱۶/۸$	
۳۵/۷	۱۱۰	۳۳/۲	۱۲۵	زیاد	سطح پایبندی مذهبی
۴۹/۴	۱۵۲	۵۲/۳	۱۹۷	متوسط	
۱۴/۹	۴۶	۱۴/۶	۵۵	کم	
Sig= ۰/۷۳۴		Cramer's V= ۰/۰۳۰		$\chi^2 = ۰/۶۱۷$	
۱۴/۹	۴۷	۹/۹	۳۸	بالا	طبقه اجتماعی
۵۷/۵	۱۸۱	۵۱/۴	۱۹۸	متوسط	
۲۷	۸۵	۳۷/۹	۱۴۶	پایین	
Sig= ۰/۰۰۴		Cramer's V= ۰/۱۶۸		$\chi^2 = ۱۱$	
۲۳/۸±۳/۸		۱۵/۸±۱/۵		میانگین سن ازدواج	

در این بخش با استفاده از تکنیک آماری رگرسیون لجستیک، سعی بر آن است تا تاثیر مجموع متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (زمان ازدواج) مورد بررسی قرار گیرد. نتایج تحلیل رگرسیون لجستیک در جدول ۲ نشان داده شده است. در رگرسیون لجستیک، براساس

متغیرهای مستقل مورد استفاده می‌توان احتمال هریک از سطوح متغیر دو وجهی وابسته را محاسبه نمود. متغیرهای مورد استفاده در تحلیل رگرسیون لجستیک عبارتند از: محل سکونت (روستا، شهر)، قومیت (بلوچ، لر، عرب، کرد، ترک، گیلکی، مازنی، فارس)، مقطع تحصیلی پاسخگو (بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و دیپلم و دانشگاهی)، مقطع تحصیلی همسر پاسخگو (بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و دیپلم و دانشگاهی)، مقطع تحصیلی پدر و مادر پاسخگو (بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و دیپلم و دانشگاهی)، نسبت خویشاوندی با همسر (خویشاوند، غیر خویشاوند)، نحوه انتخاب همسر (اختیاری، اجباری) و وضعیت نگرانی والدین (زیاد، متوسط و کم). متغیر وابسته (زمان ازدواج) به صورت دو وجهی (سن ازدواج کمتر از ۱۸ سال = ۱ و سن ازدواج ۱۸ سال و بالاتر = ۰) در مدل آورده شده است. رگرسیون لجستیک به روش‌های مختلفی صورت می‌گیرد که در این پژوهش از روش اینتر استفاده شده است.

براساس جدول ۲، مقدار کای اسکوئر مدل نشان می‌دهد که تاثیر متغیرهای مستقل وارد شده و ارتباط آنها با زمان ازدواج (قبل از ۱۸ سالگی / بعد از ۱۸ سالگی) با احتمال ۹۹ درصد معنی‌دار است. نسبت درستی^۱ مدل نشان می‌دهد که رگرسیون لجستیک تا چه حدی توانسته است زنان را از لحاظ زمان ازدواج (قبل از ۱۸ سالگی / بعد از ۱۸ سالگی) به درستی تفکیک کند. نسبت درستی در مدل برابر ۷۵/۶ درصد است که نشان می‌دهد این مدل توانسته ۷۵/۶ درصد از افراد را به درستی از یکدیگر تفکیک کند. یعنی رگرسیون لجستیک توانسته ۷۵/۶ درصد از زنانی را که قبل از ۱۸ سالگی ازدواج کرده‌اند (ازدواج زودهنگام داشته‌اند) از زنانی که بعد از ۱۸ سالگی ازدواج کرده‌اند، به درستی تفکیک کند. مقدار آماره Nagelkerke R Square به‌عنوان شبه ضریب تعیین، در مدل برابر با ۳۸/۸ درصد بوده است. اگر آماره Nagelkerke R Square را معادل ضریب تعیین در رگرسیون چندمتغیره فرض کنیم، ملاحظه می‌شود که ۳۸/۸ درصد از تغییرات ازدواج زودهنگام

توسط متغیرهای مستقل تبیین می‌شود. با توجه به نسبت‌های برتری^۱ متغیرها و متغیرهای وارد شده در مدل به روابط متغیرهای مستقل با زمان ازدواج می‌پردازیم.

نتایج مربوط به متغیر تحصیلات در جدول ۲ نشان داده شده است. تحصیلات در پنج طبقه بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی و متوسطه و دیپلم و دانشگاهی قرار گرفته و طبقه آخر به‌عنوان گروه مرجع در نظر گرفته شده است. نسبت‌های برتری تحصیلات نشان می‌دهد که احتمال وقوع ازدواج زودهنگام در بین زنان ازدواج کرده بی‌سواد، دارای تحصیلات ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و دیپلم، به ترتیب ۷، ۶/۸، ۶/۴ و ۵/۳ برابر احتمال وقوع چنین ازدواجی در میان زنانی است که تحصیلات دانشگاهی دارند. نکته اینکه تفاوت مشاهده شده بین سطوح تحصیلی مختلف قابل‌ملاحظه است و این بدین معنی است که تحصیلات زنان تا چندی می‌تواند در ازدواج زودهنگام آنان نقش داشته باشد. نسبت خویشاوندی با همسر هم متغیری است که اثر معنی‌داری بر وقوع ازدواج زودهنگام نشان داد. نسبت خویشاوندی با همسر در دو مقوله خویشاوند و غیرخویشاوند سنجیده شده است. مقوله خویشاوند به‌عنوان طبقه مرجع انتخاب شده و احتمال ازدواج زودهنگام زنانی که نسبت خویشاوندی با همسرشان دارند نسبت به آنهایی که نسبت خویشاوندی با همسرشان ندارند، سنجیده شده است. نتایج تحلیل رگرسیون لجستیک نشان می‌دهد که احتمال ازدواج زودهنگام زنانی که نسبت خویشاوندی با همسرشان دارند، ۲/۲۴ برابر آنهایی است که نسبت خویشاوندی با همسرشان ندارند. بنابراین داشتن نسبت خویشاوندی با همسر یکی از عواملی است که احتمال ازدواج زودهنگام را افزایش می‌دهد. می‌توان گفت زوج‌هایی که با همدیگر نسبت خویشاوندی دارند به علت آشنائی‌های قبلی نیازی ندارند که زمان ازدواج خود را به تاخیر بیندازند. ولی آنهایی که با هم نسبت خویشاوندی ندارند، برای به دست آوردن شناخت از یکدیگر، از خانواده‌های هم و موارد دیگر مجبورند که زمان ازدواج‌شان را به تاخیر بیندازند.

جدول ۲- نتایج رگرسیون لجستیک مربوط به پیش‌بینی احتمال ازدواج زودهنگام توسط متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	مقوله‌ها	نسبت برتری و معناداری
	مقدار ثابت	۰/۰۷۰**
تحصیلات پاسخگو	بی‌سواد	۷/۰**
	ابتدایی	۶/۸**
	راه‌نمایی	۶/۴**
	متوسطه و دیپلم	۵/۳**
	دانشگاهی	(مرجع)
نگرانی خانواده	کم	۰/۶۵۵
	متوسط	۰/۷۰۸
	زیاد	(مرجع)
قومیت	لر	۱/۲۰۳
	عرب	۱/۶۰
	سایر	۰/۴۲۱
	فارس	(مرجع)
نسبت خویشاوندی با همسر	خویشاوند	۲/۲۴**
	غیر خویشاوند	(مرجع)
نوع ازدواج	اجباری	۲/۲۷۳**
	اختیاری	(مرجع)
	بی‌سواد	۱/۳۶
تحصیلات مادر	ابتدایی	۱/۷۵
	راه‌نمایی	۱/۹۸
	متوسطه و دیپلم	۱/۰۳
	دانشگاهی	(مرجع)
محل سکونت	روستا	۱/۵۰۷**
	شهر	(مرجع)
تحصیلات همسر	بی‌سواد	۰/۵۷۱
	ابتدایی	۱/۳۶۱
	راه‌نمایی	۱/۳۷۵
	متوسطه و دیپلم	۱/۳۲
	دانشگاهی	(مرجع)
کای اسکور		۲۳۰/۳۸۰**
2- log likelihood		۶۳۹/۹
Nagelkerke R Square		۰/۳۸۸
درصد درستی		۷۵/۶

**معنادار در سطح ۰/۰۱

تحقیقات پیشین حاکی از تاثیر محل سکونت (روستا/شهر) بر زمان ازدواج است. در مطالعه حاضر نیز، چنانچه در جدول ۲ ملاحظه می‌شود، احتمال ازدواج زودهنگام زنان روستایی ۱/۵ برابر زنان شهری است. تفاوت مناطق روستایی و شهری از لحاظ ازدواج زودهنگام منعکس‌کننده تفاوت ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... در این مناطق است. متغیر دیگری که رابطه معنی‌داری با ازدواج زودهنگام زنان داشته است، متغیر نوع ازدواج (اختیاری/اجباری) بوده است. زنانی که نوع ازدواج خودشان را اجباری گزارش کردند نسبت به زنانی که به اختیار خود ازدواج کردند ۲/۲۷ برابر بیشتر احتمال ازدواج زودهنگام دارند. از میان متغیرهای معنی‌دار در معادله رگرسیون، تحصیلات پاسخگویان بیشترین رابطه را با ازدواج زودهنگام داشته است. از لحاظ اهمیت متغیرهای مستقل در پیش‌بینی احتمال ازدواج زودهنگام، بعد از متغیر تحصیلات به ترتیب متغیرهای نوع ازدواج (اجباری/اختیاری)، نسبت خویشاوندی با همسر، و محل سکونت پاسخگو قرار دارند.

نتیجه‌گیری

ازدواج زودهنگام پدیده‌ای جهانی است که زنان در جوامع مختلف بشری از آن رنج می‌برند و اخیراً به یکی از مسائل جدی تبدیل شده است که سلامت زنان و کارکردهای اجتماعی آنان را به شدت تهدید می‌کند. به نظر می‌رسد زنان اهوازی با توجه به ویژگی‌های فرهنگی اجتماعی جامعه اهواز بیشتر از سایر زنان آسیب ببینند. پژوهش حاضر عوامل تاثیرگذار بر ازدواج زودهنگام زنان در شهرستان اهواز را مورد بررسی قرار داد. مناسبت ازدواج در جامعه ایران که هرگونه رابطه و فرزندآوری خارج از محدوده زناشویی در آن منع شده از اهمیت فرهنگی و اجتماعی بالایی برخوردار است. با این حال، ازدواج قبل از بلوغ جسمی و ذهنی، دختران را تحت فشار شدید قرار می‌دهد و این پدیده‌ی رایجی در اهواز است.

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که عوامل فرهنگی شامل ازدواج زودهنگام به خاطر ترس والدین از خطای فرزندان و همچنین نگرانی از برقراری رابطه پیش از ازدواج و ازدواج با خویشاوندان

نقش مهمی در ازدواج زودهنگام دختران در شهرستان اهواز دارد. در واقع می‌توان گفت که یکی از علل اصلی ازدواج زودهنگام، ناشی از هنجارهای فرهنگی - قومی و فشار اجتماعی مربوط به آن در شهرستان اهواز است. نگاه غالب فرهنگی در اهواز به‌گونه‌ای است که ازدواج دختران را به‌عنوان یک فرآیند ضروری و اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌کند، به‌طوری که به‌عنوان مسئولیت اصلی والدین تلقی می‌شود. همچنین حفظ عفت دختر تا زمانی که ازدواج کند بر عهده پدر و مادر است. بنابراین وقتی دختران به سن بلوغ می‌رسند والدین احساس می‌کنند باید به وظیفه‌شان در قبال ازدواج دخترشان عمل کنند. این یافته همسو با یافته‌های مطالعه (Ahmed et al. 2014; Kabir et al. 2019; Lowe et al. 2020; Jisun 2016; حاجیلو و همکاران ۱۴۰۰) است. بسترهای فرهنگی استان خوزستان و شهرستان اهواز به‌گونه‌ای است که در آن دختران تقریباً در تمام طول عمرشان خانه‌دار هستند و انتظار می‌رود در سنین پایین ازدواج کنند. ازدواج اغلب به‌عنوان یک جایگزین برای دختران بی‌سواد و کم‌سوادی که هیچ انتخابی برای آینده ندارند در نظر گرفته می‌شود.

یکی دیگر از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده ازدواج زیر ۱۸ سال در اهواز آموزش زنان و والدین بی‌سواد است. این یافته نیز همسو با نتایج مطالعه (Loaiza and Wong 2012) است. دلیل این امر این است که ازدواج در ایران وسیله‌ای برای کسب هویت و منزلت برای زنان است. تحصیلات در سطوح پایین منزلت چندانی را برای دختران به همراه نداشته و از طرف دیگر این تحصیلات اندک باعث جذابیت آنها در بازار ازدواج شده و می‌تواند عاملی در جهت تشویق به ازدواج زودهنگام باشد ولی تحصیلات در سطوح بالا باعث کسب منزلت اجتماعی برای زنان شده و می‌تواند جایگزینی برای ازدواج دختران باشد. پینتو پائول (۲۰۱۹) در مطالعه خود در هندوستان نشان داد که آموزش و فقر دو عامل اساسی و اصلی ازدواج کودکان دختر در هند است. والدین بی‌سواد یا با تحصیلات پایین نسبت به والدین تحصیل کرده کمتر از قوانین منع ازدواج کودکان و عواقب ناشی از آن آگاه هستند. در زمینه سازوکار تاثیرگذاری سواد بر

ازدواج زود هنگام می‌توان گفت زنانی که به تحصیلات عالی دست یافته‌اند عموماً جاه‌طلبی شغلی بالاتری دارند و مایلند به جای ازدواج زود هنگام، مشاغل مناسب داشته باشند و از طرفی هم احتمال ازدواج زنان تحصیل‌کرده، به دلیل تحصیل طولانی مدت و تمایل به ایجاد شغل، نسبت به زنان دیگر کمتر است. به همین دلیل دختران نه تنها برای به تعویق انداختن ازدواج بلکه برای بلوغ فیزیولوژیکی، ذهنی و جسمی باید مدت زمان بیشتری را صرف تحصیل کنند. علاوه بر این آموزش مسائل مهارتی و حقوقی به دختران شانس ازدواج زود هنگام در آنان را کاهش می‌دهد. این یافته با مطالعات چودهاری (۲۰۰۴)، کان (۲۰۲۰)، امزت (۲۰۱۹) لووی و همکاران (۲۰۲۰) و یافته‌های فرضی‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) عسکری‌ندوشن و همکاران (۱۳۹۸) هم سو می‌باشد.

نتیجه دیگر این مطالعه نشان داد که ازدواج زود هنگام در زنان روستایی بطور معنادارتری از نظر آماری نسبت به زنان شهری بالاتر است این یافته همسو با مطالعه مطالبی و همکاران (۲۰۱۳) می‌باشد. نتایج این مطالعه همچنین نشان داد زنانی که به اختیار خود ازدواج نمی‌کنند ۲/۲۷۳ برابر بیشتر از زنانی که به اختیار خود ازدواج می‌کنند ممکن است که ازدواج زودرس داشته باشند. هردو یافته فوق همسویی با نظریه مدرنیزاسیون دارند. مدرنیزاسیون در سطوح فردی و اجتماعی بر روی زمان ازدواج تأثیر می‌گذارد. در میان مهم‌ترین فاکتورهای مدرنیزاسیون می‌توان به گسترش فرصت‌های تحصیلی، تغییرات در نیروی کار و فعالیت‌های شغلی، اشتغال زنان و شهرنشینی اشاره کرد. افرادی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند به دلیل شیوه‌های زندگی متفاوت و نیز کنترل اجتماعی ضعیف‌تر نسبت به مناطق روستایی ازدواج‌شان با تأخیر صورت می‌گیرد (آستین‌فشان، ۱۳۸۰: ۱۵).

به‌طور کلی نتایج حاصل از تحقیق حاضر نشان می‌دهد که از یک‌سو ازدواج در جامعه اهواز به‌عنوان یک عامل اساسی در کسب هویت و منزلت برای دختران مطرح بوده و عواملی مانند تحصیلات و اشتغال نمی‌تواند جایگزینی برای آن باشد. از طرف دیگر در ایران روابط جنسی

خارج از محدوده ازدواج پذیرفته نیست. بنابراین فشار بروی زنان برای ازدواج بعد از بلوغ و در سنین پایین همچنان باقی است.

پایان دادن به ازدواج کودکان نیازمند یک استراتژی چندجانبه تمرکز بر دختران، خانواده‌های آنها، جامعه و... دولت است. طرح‌ها و برنامه‌های مناسبی که خدمات آموزشی و بهداشتی و باروری را برای خانواده‌ها و جوامع ارائه می‌دهد، می‌تواند به جلوگیری از ازدواج کودکان، بارداری زودرس و بیماری و مرگ در مادران جوان و فرزندانشان کمک کند. تغییر دیدگاه جوامع نیز غیرممکن به نظر نمی‌رسد. بهبود آموزش، فرصت‌های اقتصادی، دسترسی به خدمات بهداشتی و چارچوب‌های سختگیرانه‌تر قانونی می‌تواند روند رو به افزایش ازدواج کودکان در ایران و خوزستان را متوقف کند. برای مقابله با این مساله نیاز مبرم به حفظ و توسعه قوانین مناسب برای ازدواج، همراه با اراده قوی دولت و نهادهای مدنی است.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از رساله دکتری سرکار خانم شمسی پورعباسی در رشته جمعیت‌شناسی است که در دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات به انجام رسیده است. نویسندگان مقاله از نظرات اصلاحی داوران ناشناس مقاله تشکر می‌کنند.

منابع

آستین‌فشان، پروانه (۱۳۸۰). بررسی تحولات سن ازدواج و عوامل اجتماعی جمعیتی مؤثر بر آن طی سال‌های ۷۵-۱۳۴۴، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی.

بشیری‌خطیبی، بهنام؛ راد، فیروز؛ باصری، علی؛ و هاشم‌زهی، نوروز (۱۳۹۹)، بررسی جامعه‌شناختی نگرش جوانان مجرد به مسئله ازدواج موقت: ارائه یک نظریه مبنایی. *مطالعات جامعه‌شناسی*،

زمینه‌ها و تعیین‌کننده‌های ازدواج زود هنگام زنان در شهرستان اهواز ۲۰۳

حاجیلو، فتانه، آقاییاری، توکل و فریده علیپور (۱۴۰۰) علل زمینه‌ساز کودک‌همسری (مطالعه موردی زنان دارای تجربه زیستی مراجعه‌کننده به مرکز بهداشتی شهر تبریز، زن و جامعه، ۱۴(۴۸)، ۱۱۶-۱۰۳.

<https://doi.org/10.30495/jzv.2022.28413.3610>

حسینی‌فر، مریم‌السادات و اکبری، زهرا (۱۳۹۸) بررسی پیامدهای اجتماعی زود هنگام بر روند آموزش دختران، پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، ۱(۲)، ۱۴۶-۱۲۳.

<https://dori.net/dor/20.1001.1.27832279.1398.1.2.7.4>

روحانی، علی، عسکری‌ندوشن، عباس، و قرقچیان، زهرا (۱۳۹۸). برهمکنش درونی شدن ازدواج زود هنگام و مقاومت‌های پیش روی آن در میان نسل دوم زنان مهاجر افغانستانی مقیم شهر یزد،

مطالعات جمعیتی، ۵(۱۱پیاپی ۹)، ۲۱۶-۱۷۷. http://jips.nipr.ac.ir/article_108235.html

سازمان ثبت احوال کشور (۱۴۰۰-۱۳۹۰) سالنامه‌های آماری سازمان ثبت احوال کشور، تهران: سازمان ثبت احوال کشور.

عسکری‌ندوشن، عباس، روحانی، علی، و قرقچیان، زهرا (۱۳۹۸) مطالعه بسترهای مردسالارانه رویداد ازدواج زود هنگام در میان زنان مهاجر افغان مقیم شهر یزد، مطالعات اجتماعی ایران، ۱۳(۴)،

۷۸-۱۱۰. <https://doi.org/10.22034/jss.2019.47855>

فرضی‌زاده، زهرا، طالب، مهدی؛ و متوسلی، محمود (۱۳۹۶). بررسی موانع تحصیلی دختران روستایی: پژوهشی کیفی، تعلیم و تربیت، شماره ۱۲۹، صص ۱۳۴-۱۱۵.

<http://dori.net/dor/20.1001.1.10174133.1396.33.1.4.7>

فرهمنند، مهناز، دانافر، فاطمه، و پورابراهیم‌آبادی، محبوبه (۱۳۹۹) واکاوی تجارب زناشویی کودک‌همسری: درهم‌آمیختگی عاطفی-فکری و بی‌قدرتی، پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر،

۹(۱۷)، ۱۱۵-۱۴۵. <https://doi.org/10.22084/csr.2021.22142.1833>

کومار، کریشان (۱۳۸۰) مدرنیته و کاربرد معنایی آن در مدرنیته و مدرنیسم سیاست، فرهنگ و نظریه اجتماعی، (ترجمه و تدوین حسینعلی نوذری)، چاپ دوم، تهران: انتشارات نقش جهان.

نوبهارى، مهناز (۱۳۹۹). فراتحليل مطالعات ازدواج كودكان در ايران، تحليل علل، پيامدها و راهكارهاى آن، *مطالعات علوم اسلامى انساني*، ۲۳(پائيز ۱۳۹۹، جلد ۱)، ۱۱۴-۱۲۵.

<https://johi.ir/user/articles/766>

Ahmed, S., Khan, A., Khan, S., & Noushad, S. (2014). Early marriage; a root of current physiological and psychosocial health burdens. *International Journal of Endorsing Health Science Research (IJEHSR)*, 2(1), 50-53. <https://doi.org/10.29052/IJEHSR.v2.i1.2014.50-53>

Amzat, J. (2019). Plucking the Flower Just too Early: Some Community Perspectives on Age at Marriage among Adolescent Girls in a Nigerian State. *The Nigerian Journal of Sociology and Anthropology*, 17(1), 1-16. [https://doi.org/10.36108/NJSA/9102/71\(0110\)](https://doi.org/10.36108/NJSA/9102/71(0110))

Chow, V., & Vivalt, E. (2022). Challenges in Changing Social Norms: Evidence from Interventions Targeting Child Marriage in Ethiopia. *Journal of African Economies*, 31(3), 183-210. <https://doi.org/10.1093/jae/ejab010>

Chowdhury, F.H. (2004). The Socio-cultural Context of Child Marriage in a Bangladeshi Village. *International Journal of Social Welfare*, 13(3); 244-253

Delprato, M., Akyeamong, K., Sabates, R., & Hernandez-Fernandez, J. (2015). On the impact of early marriage on schooling outcomes in Sub-Saharan Africa and South West Asia. *International Journal of Educational Development*, 44, 42-55. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2015.06.001>

Isse, N. J. (2017). Causes and Effects of Early Marriage in Garowe District, Puntland State of Somalia. University of Bristol.

Jain, S., & Kurz, K. (2007). New Insights on Preventing Child Marriage: A Global Analysis of Factors and Programs. Washington, DC: International Center for Research on Women (ICRW).

Jisun, T. F. (2016). Early marriage of women: The case of Bangladesh. *World Journal of Social Science*, 6(2), 51-61.

Kabir, M. R., Ghosh, S. & Shawly, A. (2019). Causes of Early Marriage and Its Effect on Reproductive Health of Young Mothers in Bangladesh. *American Journal of Applied Sciences*, 16(9), 289-297. <https://doi.org/10.3844/ajassp.2019.289.297>

Knöbl, W. (2016). Edward Tiryakian and Modernization Theory: A Very Special Relationship. In R. Robertson & J. Simpson (Eds.), *The Art and Science of Sociology: Essays in Honor of Edward A. Tiryakian* (pp. 23-42). Anthem Press.

Kon, M., (2020). *Determinants of Early Marriage and Construction of Gender Roles in South Sudan*. SAGE Publications 10(2). <https://doi.org/10.1177/2158244020922974>

- Loaiza, E., Wong, S. (2012) . *Marrying too Young. End Child Marriage*. New York: UNFPA
<http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/MarryingTooYoung.pdf>
- Lowe M, Joof M and Rojas BM. (2020) Social and cultural factors perpetuating early marriage in rural Gambia: an exploratory mixed methods study. *F1000Research*, 8:1949.
<https://doi.org/10.12688/f1000research.21076.3>
- Matlabi, H., Rasouli, A., Hamed Behtash, H., Faraghi Dastjerd, A., & Khazemi, B. (2013) Factors Responsible for Early and Forced Marriage in Iran, *Science Journal of Public Health*, 1(5), 227-229. <https://doi.org/10.11648/j.siph.20130105.17>
- McDonald, P. (2000) Gender Equity in Theories of Fertility Transition, *Population and Development Review*, 26(3), 427-439. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2000.00427.x>
- Montazeri, S., Gharacheh, M., Mohammadi, N., Alaghband Rad, J., & Eftekhari Ardabili, H. (2016). Determinants of Early Marriage from Married Girls' Perspectives in Iranian Setting: A Qualitative Study. *Journal of Environmental and Public Health*, 2016, 1–8. <https://doi.org/10.1155/2016/8615929>
- Nilsson, M (2004) *The Paradox of Modernity: A Study of Girl Discrimination in Urban Punjab, India*, Masters Thesis in Asian Studies, Center for East and South East Asian Studies, Lund University.
- Paul, P. (2019). Effects of Education and Poverty on the Prevalence of Girl Child Marriage in India: A District–Level Analysis. *Children and Youth Services Review*. 100(2019), 16-21
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.02.033>
- Said, A. Y. (2019), Causes and Effects of Early Marriage Among Girls in Mvita Sub-county, Mombasa County, MA Thesis, University of Nairobi.
<http://erepository.uonbi.ac.ke/handle/11295/109208>
- Santhya, K. G., Haberland, N., & Singh, A. K. (2006). She Knew Only When the Garland Was Put Around Her Neck': Findings from an Exploratory Study on Early Marriage in Rajasthan. New Delhi.
- Singh, S., & Samara, R. (1996). Early Marriage Among Women in Developing Countries. *International Family Planning Perspectives*, 22(4), 148–175.
<https://doi.org/10.2307/2950812>
- Tai, T., Yi, C.-C., & Liu, C.-H. (2019). Early Marriage in Taiwan: Evidence from Panel Data. *Journal of Family Issues*, 40(14), 1989–2014. <https://doi.org/10.1177/0192513X19863211>
- UNICEF (2001) *Early Marriage: Child Spouses Digest 7* Florence, Italy: UNICEF Innocenti Research Centre, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest7e.pdf>
- UNICEF, (2014). *Child Protection from Violence, Exploitation and Abuse*. United Nations Children's Fund.
https://data.unicef.org/wpcontent/uploads/2015/12/ChildProtection_from_violence_exploitation_abuse_46.pdf

- UNICEF, (2019). Child Marriage around the World. United Nations Children's Fund. <https://www.unicef.org/stories/child-marriage-around-world>
- Verma, R., Sinha, T., & Khanna, T. (2013). Asia Child Marriage Initiative: Summary of Research in Bangladesh, India and Nepal. International Center for Research on Women, 35-46. <https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/PLAN-ASIA-Child-Marriage-3-Country-Study.pdf>
- Zapf, W., (2004) Modernization theory - and the non-western world, Discussion Papers, Presidential Department P 2004-003, WZB Berlin Social Science Center. <http://hdl.handle.net/10419/50239>

